

ERCAN KESAL • Evvel Zaman

ERCAN KESAL 1959 Avanos/Neveşehir doğumlu. 1984 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Uzun yıllar Ankara, Keskin, Bala ve köylerinde sağlık ocağı hekimliği yaptı. Serbest hekimliğe başladığı yıllarda uygulamalı psikoloji ve sosyal antropoloji eğitimleri aldı. İlk şiir ve yazıları, tıp fakültesi öğrencisiyken, İzmir'de çıkan *Dönem* dergisinde yayımlandı. Mecburi hizmet yıllarında *Son Reçete* dergisinde söyleşiler yaptı, yazılar yazdı. 1990 yılından sonra geldiği İstanbul'da, Era Yayınları'nın kurucularından oldu. *Şizofrenji*'de yazdı. *Radikal ve BirGün* gazetelerinde hikâyeleri ve denemeleri yayımlandı. Senaryolar yazdı. "Uzak" filmindeki rolüyle başlayan sinema serüveni daha sonra birçok filmde oyuncu ve senarist olarak devam etti. İletişim Yayınları'ndan 2013'te *Peri Gazozu*, 2015'te *Nasipse Adayız*, 2016'da *Cin Aynası*, 2017'de *Bozkırda Bir Gece Yarısı* (Behnan Shabbir'in çizgileriyle) ve 2018'de *Evvel Zaman* (İthaki Yayınları, 2014) adlı kitapları yayımlandı. Söyleşileri 2017'de "Aslında..." adıyla kitaplaştı. 2017'de Ayrıntı Yayınları tarafından yayımlanmış *Zamanın İzinde* isimli bir kitabı da vardır (Enis Rıza'yla birlikte).

İthaki Yayınları, 2014 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2613 • Bugünün Kitapları 230

ISBN-13: 978-975-05-2413-4

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Ercan Kesal arşivinden

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas - Nebiye Çavuş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERCAN KESAL

Evvel Zaman

Nazo'ya ve Poyraz'ima...

İÇİNDEKİLER

<i>Evvel Zaman, Yeniden...</i>	9
<i>Sunuş</i>	13
<i>“BİR ZAMANLAR ANADOLU’DA” FİLMİNİN OLUŞUM SÜRECİ ÜZERİNDEN, “SİNEMA VE BELLEK” KAVRAMLARI</i>	19
<i>HİKÂYE</i>	27
<i>OYUNCU SEÇİMİ</i>	105
<i>MEKÂNLAR</i>	117
<i>SETTEYİZ</i>	141
<i>İSTANBUL, STÜDYO</i>	191
<i>Albüm</i>	195

Evvel Zaman, Yeniden...

Elinizdeki kitap *Evvel Zaman*'ın genişletilmiş ve düzeltilmiş yeni bir baskısı. Kitabı yayıma hazırlarken 2014 baskısını birkaç kez daha okudum. *Evvel Zaman*'ı her okuduğumda bir şey fark ettim; günceyi tutarken ayırdaında olmadığım bir şeydi bu: Güncede, senaryonun gidişatını, filmin çekim sürecini anlatırken en az onlar kadar hatta daha çok gündelik hayatımdan söz etmiş, o günlerde yaşananları yazmışım.

Setteki hemen herkesin (ben hariç) yakalandığı domuz gribi salgınından dönemin muhalif partilerinden DTP'nin kapatılmasına, TRT için çağrıldığı okuma programından Poyraz'ın anaokuluna başladığı ilk gün yaşadıklarına, babamın parkinson şikâyetlerinden anamın bazlamalarına kadar! Seyrettiğim filmler, okuduğum kitaplar, iç sıkıntılarım, yeğenimin evliliği, Ahmet Uluçay'ın ölümü...

“Bir Zamanlar Anadolu’da”nın oluşum süreci boyunca da hayat devam etmişti çünkü. Kieslovski'nin dediği gibi:

“Filmler de hayatımızın bir parçası... Senaryolar da öyle... Sabahları kalkıyoruz işe gidiyoruz veya gitmiyoruz. Uyuyoruz. Sevişiyoruz. Nefret ediyoruz. Film seyrediyoruz. Film çekiyoruz. Senaryo yazıyoruz. Ailemizle ya da arkadaşlarımızla sohbet ediyoruz. Çocuklarımızın veya onların arkadaşlarının sorunlarını yaşıyoruz. Ve filmler buralarda bir yerlerde. İçimizde bir yerlerde kalıyorlar. Hayatlarımızın, iç dünyalarımızın bir parçası haline geliyorlar. Gerçekten olmuş olaylar kadar bize aitler. İcat edilmiş olmalarının dışında gerçek olaylardan bir farkları olmadığını düşünüyorum. Bizimle birlikte...”

Farkında olmadan belki de en doğrusunu yapmıştım. Metin Erksan’la geçen 15 yıl boyunca onunla en az sinemayı konuştuğumuz gibi. Onu kaybettikten sonra anlamıştım; Erksan’la tarihi, Kurtuluş Savaşı’nı, Boğazlar meselesini konuşurken en fazla sinemayı konuşuyormuşuz meğer. *Evvel Zaman*’ı aynı kategoriye koyar mısınız bilmem ama, tüm antropolojik metinler de böyledir. Gündelik hayatın küçük bir detayı tüm toplumu anlatmaya yeter çoğu zaman. Evet, “bir kum tanesinden tüm evreni tarif edebilirsiniz!”

Her filmin her aşaması, süreçle aynı anda farkında olarak ya da olmaksızın yaşadığımız bir içsel yolculuğu da içerir. Her senaryo çalışmamda ya da oynadığım her farklı karakterde bunu deneyimledim diyebilirim. Fakat işin kendisi o kadar öne çıkar ve her şey filmin çekilmesine o kadar tabii kılınır ki, bir süre sonra o işin “yolculuğunu” gözden kaybeder, aklınızdan çıkarırsınız. Ancak iş bittikten sonra yolculuğun kıymetini fark edersiniz. Çünkü bitmiş bir işin sonunda, yolculuk boyunca yaşanan tüm hayal kırıklıkları, iniş çıkışlar, ümitler, vazgeçişler, kabullenişler ya da itirazlar adeta hiç yaşanmamış gibi unutulmuş ve bir kenara atılmıştır.

Ama, “öğrenmek” denilen şey de budur!

“Üç Maymun”un senaryo yazım sürecinde tuttuğum notlara daha sonraları baktığımda, aslolanın ve bana kalan bilginin o yolculukta olduğunu fark etmiştim. Bu yüzden bir sonraki filmde yine buna benzer bir çalışmaya girersem eğer, bütün süreci sahada çalışan ve katılarak gözlem metodunu uygulayan bir antropolog gibi yaşamaya karar vermiştim. Her gün sadece filmi değil, tüm yaşadıklarımı ve gözlemlerimi de yazacaktım. Öyle de yaptım.

Bu yüzden, *Evvel Zaman* kitabı yazmaktan, kayıt etmekten daha çok konuşmayı seven bir coğrafyanın çocuğu olarak inatla sürdürdüğüm özel bir çalışmanın ürünüdür.

Ö. L. Akad film yapmayı yemek pişirmeye benzetir. *Evvel Zaman* da bu işin yapıldığı mutfağı anlatan bir kitap oldu. Türkçede benzer bir başka örneğine rastlamadığımı söyleyebilirim. Kitap bir filmin tabiri caizse mutfağına girmiş, kullandığı malzemesiyle, alet ve edevatıyla, iyisiyle kötüsüyle, acısıyla tatlısıyla olup biteni gösteriyordu. Yurtdışında da pek az örneği olduğunu bundan bir süre önce “Sonsuzluk ve Bir Gün” filminin ortak senaristi Petros Markaris’in benzer nitelikteki kitabını okuduğumda anlamıştım.

Yaratıcılar fazla mı ketumlar bu konuda? Ya da gerekli mi böyle bir mahremiyet?

Bu soruların bende ki karşılığının “hayır!” olduğu elinizde tuttuğunuz bu kitapla da apaçık anlaşılıyor değil mi?

Yapıp ettiğimiz her şey bizim öznel yolculuklarımız olsa da varıp gideceği yer onun gerçek sahipleridir. “Bir Zamanlar Anadolu’da”yı daha önce izlemiş birçok seyircinin, *Evvel Zaman*’ı okuduktan sonra filmi heyecan ve merakla yeniden izlediğine şahidim.

“Bir Zamanlar Anadolu’da” filmi benim sinema serüvenimin en kıymetli ve en özel parçasıdır. Ve hep öyle kalacaktır.

Evvel Zaman’ı kitap haline geldikten sonra ilk elime alıp incelediğimde ise şöyle mırıldandığımı hatırlıyorum: “İyi ki yazmışım tüm bunları!”

Sunuş

Sinema gerçekliği zaman boyutunda sabitlemiştir ve sine- mayla birlikte insan, ilk kez “zamanı” durdurma, yeniden yaratma ve isterse ona geri dönme olanağına kavuşmuştur. Zamanın gerçekliğini bir film şeridi üzerinde dondurabilen sinemanın gücünün kaynağı, “zamanı, bizi her gün hatta her saat saran gerçekliğin maddesine çözülmez ve hakiki bağlar- la bağlamasıdır.”

İnsanın vicdanı da zamana bağlıdır ve yalnız onunla var olur. Bellek ise vicdan demektir ve unutmaksa vicdansızlık. Sinema unutmayı bozan bir sanattır ve bu yüzden çok kıy- metlidir.

Elinizdeki kitap, bir “film güncesi”dir. “Bir Zamanlar Anadolu’da” filminin hikâyesini konuşmaya başladığımız ilk günden, setin bittiği son güne kadar tüm yaşadıklarımı, göz- lemlerimi ve duygularımı yazdığım notlardan oluşmuştur.

Filmin senaristlerinden biri olarak bir film senaryosunun nasıl başlayıp, değişerek evrildiğini ve yönetmen için nasıl

bir kılavuz haline dönüştüğünü de göstermeye çalıştığım özgün bir yol hikâyesidir.

Filmin hikâyesinin konuşulduğu ilk günden itibaren, senaryoyu çalıştığımız her günü, senaryodaki dönüşüm evrelerini, oyuncu seçiminde yaşadıklarımızı, karar değişimlerimizi ve bunları yaratan koşulları, kostüm hayallerimizi, sete (Keskin, Hasandede, Kırıkkale) gidişimizi, tüm film çekme sürecini... hepsini, bir günce halinde günbegün yazdım. Bir filmin yaratım sürecindeki tüm aşamaları ilk elden, samimi ve öznel duygularımı da katarak anlatmaya çalıştım.

Filmi çektiğimiz mekânlar, benim yirmi beş sene önce mecburi hizmet için gittiğim Keskin kasabasında idi. Aynı kasabada, aynı hastanede, aynı güzergâhlarda ve gerçek mekânlarda çektik filmi. Senaryoyu çalışırken ve özellikle çekimler boyunca, sosyal antropolojiden öğrendiğim **katılarak gözlem** metoduyla tuttuğum notları her gün kâğıda döktüm. Yirmi beş sene öncesinden yazılmış mecburi hizmet notlarını, o yıllardan kalan fotoğrafları, yine o yıllardan bugünkü senaryoya akan anı ve şiirleri de ekledim yazdıklarına.

Günce, hekim kimliğimle yaşadığım bir gece yolculuğunun uzun yıllar sonra nasıl filme dönüştüğünü anlatmaktadır.

Antropoloji araştırma yöntemlerinin olmazsa olmaz esaslarından olan, “günlük, üzerine uyunmadan yazılmalı” düsturuna harfiyen uyularak kaleme alınmıştır.

“Film” denilen üretim, seyircinin beğenisine ve tüketimine sunulacağı ana kadar inanılmaz evrelerden geçiyor. Başka

hiçbir sanat dalında bu kadar zengin bir değişime rastlanmaz herhalde. Konu, isimler, kahramanlar, başlangıçta düşünülen oyuncular, ilk düşünülen final, çok planlı gibi zannedilen sahnelerin perde arkası vs... Meraklı sinema izleyicileri ve profesyoneller için çok çekici alanlardır buralar...Ve müthiş öğreticidir.

Derdim, kendi öğrendiklerimi ve filmin oluşum sürecinin bende yarattıklarını da paylaşma arzusudur.

Yazdıklarım da yaşadıklarım gibi sadece bana ait ve benim zaviyemdedir.

Bu yüzden, öznel ve biriciktir.

Kitabım; sinema, zaman, bellek ve bilinç gibi kavramların tartışılmasına katkı sunmak gayretindedir.

Sinemayı hayatı gibi ciddiye alan, samimi ve sahici sinema tutkunlarının; dahası, gerçeğin ve iyiliğin işine yarayacağı inancıyla...

KESKİN

*biz ne yaptık yiğidim?
ha deyince koparırdık,
elmayı dalından, yıldızı yerinden.
kudret ne ki, durur mu karşımızda?
sahi farkında mıydık imkânsızın?*

*hadi gidelim,
şimdi Keskin beter bir sonbaharda.
deli bir Eylül var,
Kayalak Solaklısı'nda, hele duralım,
Gara Gazi çeşme başında,
cebimizde kırk mermi var, kırkını da atalım*

isyanım dizginler mi gurbeti?

*yine bir akşam sararır bozkırda,
gençliğimi omzuma saklar, giderim
çaresiz, sevdamin ardından giderim
ölürüm İğdebeli'nde sessizce,*

ölümüm yanıtlar mı öfkemi?

Ercan Kesal
Eylül 85/Keskin

“BİR ZAMANLAR ANADOLU’DA” FİLMİNİN OLUŞUM SÜRECİ ÜZERİNDEN, “SİNEMA VE BELLEK” KAVRAMLARI

“... Kaynak bitip tükenmezdir. Saha çalışması otobiyografik geçmişin bir yerlerinde vuku bulsa da, yüzleşme devam eder. Geçmiş, antropolojide geçmiş değildir; etnografik şimdiki zamandır...”

– KIRSTEN HASTRUP

Anadolu’da Hekimlik

1984 yılının Kasım ayında, kasvetli bir Ankara gününde, Sağlık Bakanlığı’nın uzun ve loş toplantı salonunda mecburi hizmet için kura çekimleri yapılıyordu. 1984 Temmuz kurasında dönem arkadaşlarımin çoğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki ücra sağlık ocaklarına gitmişlerdi. Biraz da böyle bir beklentiyle gittiğim kura salonundan, Ankara Keskin Ceritmüminli Sağlık Ocağı’na tayin emriyle çıktım.

Ertesi hafta, Aralık ayının soğuk bir sabahı, Ankara’nın meşhur AŞOT terminalinden bindiğim “Kırşehir Mermerler Seyahat” otobüsünden Keskin yol ayrımında indim.

Elimde bavulum, caddeden aşağıya dümdüz yürüyerek köy dolmuşlarının kalktığı minibüs durağını buldum. Akılımda, Ceritmüminli köyüne gidecek bir araba bulmak ve bir an önce işime, yani hekimliğe başlamak. Köye her gün bir minibüs, o da saat 15.00 gibi minibüs durağından kalkarmış. Minibüsü beklerken Keskin Devlet Hastanesi’ne uğradım. Hastane başhekimini, dahiliye uzmanı Mevlüt Abi’yle

(Çapanoğlu) tanıştım. Durumumu anlattım. Çay ikram etti, espriler yaptı. Saat 15.00 gibi de bir minibüsle Ceritmüminli'ye gittim. Köye girdiğimde beni üzerinde tuhaf bir giysiyle bir köy bekçisi karşıladı. Birazdan da muhtar geldi. Sağlık ocağında ise köyün yerlisi bir tıbbi sekreterden başka kimse yoktu. Ne hemşire, ne ebe, ne de başka biri. O akşam köyde kalmadım. Keskin'e döndüm. Mevlüt Abi'ye yalvarıyordum: "Aman abi beni buraya, hastaneye al, ben orada hiçbir şey yapamam, zaten bir şey bilmiyorum, iyice körelirim vs."

Mevlüt Abi sağ olsun ilgilendi, uğraştı. Bir ay içerisinde hastanenin eski bir odasına yerleşmiş, geçici bir görevle de Keskin merkeze tayin edilmiştim. Her şey yoluna girmişti sanki. Gece gündüz fakültedeki eksiklerimi okuyarak ve pratik yaparak tamamlamaya çalışıyordum. Başhekimin yanında, Keskin'in gece eğlencelerine de katılmaya başlamıştım.

O günlerde günceme yazdıklarım:

"23 Nisan 1985, Keskin

Bu gece günlüğümün ilk yazısına başlıyorum. Çok daha önceden (kurayı çekip Keskin'e gelmeden önce) karar verdiğim günlük tutma işini kesinlikle gerçekleştirmeye ve yürütmeye kararlıyım. Günlük tamamen, hekimlik özelinde yaptığım ve yapacağım işleri kapsayacak. Beni çok etkileyen ve mutlaka yazmam gereken şeyleri de içine alabilir. Bu anlamda bu akşam sıraladığım bazı notları ve çalışma programını yazmak istiyorum. Bu işlere yarından itibaren girişecek ve sonuçlarını takip edeceğim. Merkez sağlık ocağına bağlı sağlık ocak ve sağlık evlerinin denetimi. Ceritmüminli Sağlık Ocağı: Hizmetli, ocağın durumu, lojmanın durumu. Çelebi Sağlık Ocağı: Temizlik, denetim, hizmetli, sekreter. Köprüköy Sağlık Evi: Ebenin ziyareti. Hizmet içi eğitim, seminer çalışması, sağlık ocağı, sağlık kurulu. Böyle bir kurul oluşturmak mümkün mü?

Mevlüt Abi'yle konuşacağım. Ocak kütüphanesi, kitap dola-bı? Tanıdık bir marangoza hediye şeklinde yaptırılabilir mi? Araştıracam. Ocağa pano yaptıracağım. Çalışmalar ve duyuru-lar için gerekebilir...

Dernek yararına bir eğlence gecesi düzenlenebilir mi? Ba-kalım...

Yarına Allah kerim.”

Kasabada bulunuşumun altıncı ayydı galiba. Bir cinayet işlenmişti. Katiller cesedi kasabanın epey uzağında bir tarla-ya gömmüşler ve ortadan kaybolmuşlardı. Fakat iki gün içe-risinde yakalanmışlar ve suçlarını da itiraf etmişlerdi.

Biz o gün akşam saatlerinde üç araba dolusu insan, komi-ser, savcı, diğer görevliler ve yanımızda katillerle, “cesedi bulmak” için başlayan ve sabaha kadar süren tuhaf bir yol-culuk yaptık. Beni çok etkileyen ve uzun yıllar zihnimden çıkmayan bir yolculuktu bu. O yolculuğun belleğimde bır-aktığı izleri de takip ederek, kasaba hayatı ile ilgili şunla-rı yazmıştım:

“Kasabalarda hayat bozkırda yapılan yolculuklara benzer. Her tepenin ardında ‘yeni ve farklı bir şey’ çıkacakmış duygu-su, ama her zaman birbirine benzeyen, incelen, kıvrılan, kay-bolan veya uzayan tekdüze yollar.”

Bu satırlar, yirmi beş yıl sonra “Bir Zamanlar Anadolu’da” filmini çekmek için gittiğimiz aynı mekânlarda, bizim yol haritamız olacaktı.

Bu olayın öyküsünü taslak biçiminde yazdıktan sonra, bundan Nuri’ye (B. Ceylan) de söz etmişim.

Onu bu konuda çalışmaya ikna etmek ve öyküye inandı-rabilmek için birtakım materyallerle desteklemem gerektiği-

ni düşünüyordum. Bu nedenle iki kez daha Keskin'e gittim. Daha önce çalıştığım, gezdiğim, vaktimi geçirdiğim yerleri dolaşım. Epeyce fotoğraf çektim. Eski tanıdıklarımı buldum, sohbet ettim. O günlerden cinayetle ilgili akılda kalan bilgileri toplamaya çalıştım. O yıllarda birlikte çalıştığım bazı bürokratlar artık hayatta değildi. Hâlâ yaşayanlarla duygulu anlar yaşadım.

Bu arada yazdıklarımı da aralıklarla Nuri'ye gönderiyor, konu ile ilgili onu iştahlandırarak ayrıntıları hatırlamaya, kaydetmeye çalışıyordum.

Bir süre sonra bu yolculuğu ve yolculuk boyunca yaşadıklarımı, hissettiklerimi, duygularımı ve gözlemlerimi Cihanğir'deki (İstanbul) ofiste, baştan sona bir kameranın önünde Nuri ve Ebru'ya (Ceylan) anlattım.

Tüm bunların film olma hikâyesi işte böyle başladı...

Senaryo Yazım Süreci

Film için bu hikâyeyi çalışmaya karar verdikten sonra; öncelikle metinde temel olarak neleri anlatmamız gerektiğini ve "olmazsa olmazlarımızı" şöyle sıralamıştım: İnsanın toplumsal bir varlık olarak, bilinmeyen ve görünmeyen yüzünü göstermek, onun sürekli güç talebini açığa çıkarmak, aslında cinayetin kimsenin derdinde olmadığını ortaya koymak, kendini ve başkalarını kandırma kurnazlığını, olmayacak şeylere inandırma yeteneğini, bu dünyaya, bugüne, eşimize, dostumuza, çevremize yönelik bitmek bilmeyen hükmetme isteğimizi; ölüm, siyaset, iktidar, aldatmaca meselelerimizin hiç bitmemesini, sevme ve nefret duygularının gücünü, cinayetin etrafında gündelik hayat ilişkilerinin akıp gitmesini, insanın yine de her durumda ümit etme yeteneğinin devam etmesini; doktorun, komiserin ve şoförün katille olan ilişkileri üzerinden, herkesin kendi hikâyesinin peşinde olması-

nı, cesedin yalnızca bahane edilmesini, en küçük kıvrımlarımızı, günlük hayatın en fark edilmeyen ayrıntılarını, herkesin bu cinayete bilerek ya da bilmeyerek katkıda bulunmasını; her şeye rağmen, hâlâ inanmak isteğimizi ve içimizdeki derin karanlığı anlatmalıydık...

Filmde bir kasabada görev yapan bürokratların ve kasabalıların ortak tutum ve davranışlarının, bir “ceset arama yolculuğu” üzerinden psikoanalitik çözümlemesini de yapmalıydık.

Cinayet kasabanın tarihine kanlı bir iz bırakırken, kasabalıları ve bürokratları bundan sonra nasıl bir hayat beklemekteydi?

Günümüzde ve Anadolu’nun ortasında, bir bozkır kasabasında yaşananları anlatan filmde, aslında “mekânsız” ve “zamanlı” bir konumda olacaktık. Dünyanın herhangi bir yerinde ve çok önceden yaşanmış olabileceği gibi, günümüzden çok sonra, bilinmeyen bir başka yerde de aynılarının yaşanması kuvvetle muhtemel bir hikâye olmalıydı...

Senaryomuzu yazdık, bitirdik ve sete çıktık...

Yirmi beş yıl önce hekim kimliğimle gittiğim yere, yirmi beş yıl sonra sinemacı olarak gittiğim günlerde, güncemeşunları yazıyordum:

“17.11.2009 Salı

Keskin,

Sabah saat 04.00 gibi Keskin girişindeyiz. Güneşin doğmasını ve araçların kasabaya girişini çekeceğiz. Kasabada henüz kimse uyanmamış. Caddeyi boydan boya birkaç kez yürüdüm, tuhaf duygular içindeyim. Yirmi beş sene sonra, elli yaşında, bu sefer çok farklı bir nedenle yine yürüyorum bu caddeyi boydan boya. Yirmi beş sene önce ev ve muayenehane olarak kullandı-

ğım binaya bakıyorum. Benim ev noter olmuş. Caddede kimse-
ler yok. Birazdan gün ağaracak ve kasabalı gündelik hayatı-
na başlayacak.

Saat 06.30 gibi çekimler başladı...”

Uzun yıllar sonra, artık senarist ve oyuncu olarak gittiğim
bu topraklarda, Tarkovski'nin “Solaris” filmindeki psikolog
Kris gibiydim. “Solaris”teki gibi burada da geçmişin “mad-
dileşmesi” mümkünmüş gibi gözüküyordu. Kafamdaki gö-
rüntüler geçmişe ait görüntülerdi, lakin onun içindeki ger-
çekliği, bugün tek taraflı yeniden tarif ettiğim için asla geç-
mişteki gerçekliği bulamayacaktım.

Daha tuhaf olanı ise, hastane önündeki arbede sahnesi-
ni çekerken, senaryo gereği katili oynayan oyuncuya saldı-
ran yerel oyuncuların içindeki gençlerden birkaç tanesinin,
yıllar önce öldürülenin akrabaları olduğunu iyi biliyordum.
Biz çekim yaparken hamamın çatısına sıralanıp, çerçeveye
girmeden bizi seyreden kasabalıların bir kısmının da, katilin
akrabaları olduğu gibi.

Eski bir hikâyeyle devam edeyim:

“... Kavurucu sıcaklığın altında öğleye kadar tarlasında çalı-
şan genç çiftçi, bir ara mola vererek hemen yanı başında ak-
makta olan nehrin soğuk sularına girip, serinlemek ister. Tar-
lanın ortasındaki küçük evinde yaşayan oğlu ve karısı, biraz-
dan öğle yemeği için onu çağıracaklardır. Terli ve sıcak giysi-
lerini çıkartarak kenara koyar ve nehre girer. Bir süre sonra
aniden ortaya çıkan fırtına, giysilerini savurur ve onu nehrin
sularına kapılarak, epey bir aşağıdan çırılçıplak çıkmak zo-
runda bırakır. Tam o sırada oradan geçmekte olan köle tacir-
leri, genç adamı esir ederek, köle kervanına katarlar. Uğradık-
ları bir şehrin köle pazarında satılan genç adam, çaresizce, ye-

ni sahiplerine yıllarca hizmet eder. Çalışkan ve güvenilir olduğu için, sahipleri onu saraya tavsiye ederek, kralın yardımcısı olmasını sağlarlar. Zamanla, kralın en güvendiği hizmetkârı olur. Ardından kral ölür ve çocuğu da olmadığı için yerine onu vâris bırakır. Köle iken kral olmuştur ve artık çok yaşlanmıştır. Son günlerinde, maiyetiyle birlikte, doğduğu toprakları son kez görmek ister. Daha önce evinin de olduğu topraklara gelir ve aynı nehrin kenarında dururlar. Askerleri konaklarken, o da giysilerini çıkartarak nehre girer. Hikâye bu ya, bir anda müt-hiş bir fırtına kopar, sular coşar ve cadırlar, askerler, her şey dağılır. Yaşlı kral sudan çıkarken bütün vücudunun değiştiğini, gençleştiğini ve delikanlı haline geri döndüğünü fark eder. Nehrin kenarına çıkar. Uzaktan koşarak gelen küçük oğlu, yemeğin hazır olduğunu haber vermektedir. Nehrin kenarına çıkarttığı giysileri, ilk günkü gibi hâlâ terli ve sıcaktır...” (Akt. Yavuz Erten, bkz. Karanlık Odadaki Suretler)

Ben, “Bir Zamanlar Anadolu’da” filminde bir nehre girdim ve çıktım. Set bittiğinde giysilerim terli ve sıcaktı. Gerçek neydi? Başımdan geçenler mi, yoksa hayal ettiklerim mi? Yaşamış ve yaşlanmıştım. Geçmişim beni peşimden takip etmiş ve yıllar boyunca yün yumağı gibi sarılarak gelmişti. “Şimdi” neydi o zaman? Şimdi, geçmiş ve bugünün toplamıydı. O halde, geçmiş, yok olmuş bir şey değildi. Bugünün içinde duruyordu. Yaşadıklarımızın belli bir an ve mekânda gerçekleştiğinin farkında olarak, bilincimizde yer almasıyla belleğimiz oluşuyor, geçmişi de bellek yoluyla, ama bugünün algısıyla yeniden okuyorduk. Yani, “bellek” dediğimiz şey, hatırlama ve unutmayı aynı anda içerdiği için, aslında tam da “zamanın” kendisiydi.

“Zaman” ne bir tarihi, ne de bir gelişme. Bir “durumdu” ve geri getirilemiyordu. “Ancak herkes geçmişte, şimdiki za-

manın geçip giden her bir anın geçici olmayan gerçekliğini bulabildiğine” göre “geçmiş” ne demektir?

“Bir Zamanlar Anadolu’da” filminin oluşum sürecinde yaşadıklarım bana gösterdi ki; geçmiş, yaşadığımız zamandan daha dayanıklı ve daha süreklidir. Şimdiki zaman parmaklarımızdan akıp gitse de, asıl ağırlığına anılarımızda kavuşmakta ve “içinde yaşadığımız zaman, ruhlarımıza, zaman içinde kazanılmış deneyimler olarak yerleşmektedir.” (Tarkovski)

Keskin’de, film çekimi boyunca, o yıllardan kalan arkadaşlarım, eski personelim, kasabanın beni hatırlayan esnaf-ları ellerinde bazı fotoğraflarla sık sık ziyaretime geldiler. Bu ziyaretlerden beni en çok etkileyen, o yıllardaki aşı kampanyalarında şoförlüğümü yapan Gara Gazi’nin gelişi oldu. Gazi Abi’yi (filmde Arap Ali) A. Mümtaz Taylan oynuyordu ve A. Mümtaz, Gazi Abi’nin artık yaşamadığını düşünüyordu. Gazi Abi ise masada hemen yanı başında oturan kişinin kendisinin yirmi beş sene önceki halini oynadığını bilmiyordu. Birbirleriyle tanıştırmadım ve gerçeği söylemedim. Üçümüz sohbet ettik. Hayata ve ölüme dair. Hayatımız biricikti, tekrar edilemezdi ve çok “gerçek”ti. Ama, sinemanın kendi gerçeği, “hayatın gerçeğinden” daha da “gerçek” olabiliyordu pekâlâ! Peki, “gerçeği” yeniden yazarken, aslında “gerçeği” de bozmuş olmuyor muyduk?

Her seferinde, elimizdeki parçaları yeniden ve kendi icat ettiğimiz bir “puzzle” gibi dizip, yeniden oluşturduğumuz “gerçeğe” şaşırarak bakıyorduk işte...